

INGLIZ TILINI O'RGANUVCHILARNING MANTIQUIY FIKRLASH
KO'NIKMALARINI INTERAKTIV GAPIRISH MASHG'ULOTLARI ORQALI
RIVOJLANTIRISH

Rasulova Dilfuza Urinbayevna

Toshkent davlat agrar universiteti, "Xorijiy tillar" kafedrası katta o'qituvchisi

Annotatsiya. *Mazkur ilmiy maqolada ingliz tilini o'rganuvchilarning mantiqiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirishda interaktiv gapirish (speaking) mashg'ulotlarining o'rni va ahamiyati chuqur tahlil qilinadi. O'zbek va jahon olimlarining ilmiy qarashlari asosida mantiqiy fikrlash tushunchasining pedagogik-psixologik mohiyati, uning til o'rganish jarayonidagi o'rni, shuningdek, interaktiv metodlarning nazariy va amaliy samaradorligi keng yoritib beriladi. Tadqiqot davomida bahs-munozara, rolli o'yinlar, muammoli vaziyatlar, juftlik va guruhli ishlar kabi interaktiv faoliyat turlarining o'quvchilarning tahliliy tafakkuri, sabab-oqibatli fikrlashi va mustaqil nutqiy kompetensiyasini rivojlantirishdagi pedagogik imkoniyatlari asoslab beriladi. Maqolada xorijiy tajribalar, kommunikativ yondashuv, konstruktivistik ta'lim nazariyasi hamda Bloom taksonomiyasi asosida speaking mashg'ulotlarini tashkil etish bo'yicha ilmiy xulosalar keltiriladi.*

Kalit so'zlar: *mantiqiy fikrlash, tanqidiy tafakkur, interaktiv metodlar, gapirish ko'nikmasi, ingliz tili ta'limi, kommunikativ yondashuv, muammoli ta'lim, konstruktivizm.*

Annotation. *This scientific article provides an in-depth analysis of the role and significance of interactive speaking activities in developing the logical thinking skills of learners of the English language. Based on the scholarly views of Uzbek and international researchers, the pedagogical and psychological essence of the concept of logical thinking, its role in the language learning process, as well as the theoretical and practical effectiveness of interactive methods are comprehensively examined. The study substantiates the pedagogical potential of interactive activities such as debates, role plays, problem-based situations, pair work, and group work in fostering learners' analytical thinking, cause-and-effect reasoning, and independent communicative competence. The article also presents scholarly conclusions on organizing speaking activities grounded in international experience, the communicative approach, constructivist learning theory and Bloom's taxonomy.*

Keywords: *logical thinking, critical thinking, interactive methods, speaking skills, English language education, communicative approach, problem-based learning, constructivism.*

Zamonaviy ta'lim tizimida chet tillarini, ayniqsa ingliz tilini o'qitish jarayoni tubdan yangilanib, kompetensiyaviy yondashuv asosida tashkil etilmoqda. Bugungi kunda ta'lim jarayonida faqat grammatik bilim va leksik zahirani shakllantirish yetarli emas, balki o'quvchilarning mustaqil, mantiqiy va tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish ham

muhim strategik vazifalardan biri hisoblanadi. Globallashuv, axborot oqimining tezlashuvi va xalqaro muloqotning kengayishi sharoitida ingliz tili nafaqat aloqa vositasi, balki intellektual va kasbiy rivojlanish omiliga aylanmoqda.

O'zbekiston Respublikasida ta'lim tizimini modernizatsiya qilish jarayonida chet tillarini o'qitishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Xususan, ingliz tili darslarida interaktiv metodlarni joriy etish, o'quvchini ta'lim jarayonining faol subyekti sifatida shakllantirish ustuvor yo'nalishlardan biridir. Shu nuqtayi nazardan, speaking mashg'ulotlari o'quvchilarning nafaqat kommunikativ kompetensiyasini, balki mantiqiy fikrlash, tahlil qilish va muammoni hal etish ko'nikmalarini rivojlantirishda muhim pedagogik resurs sifatida namoyon bo'ladi.

Mantiqiy fikrlash tushunchasi va uning til o'rganishdagi ahamiyati

Mantiqiy fikrlash – bu shaxsning hodisalar o'rtasidagi bog'liqlikni aniqlash, tahlil qilish, taqqoslash, umumlashtirish va xulosa chiqarish qobiliyatidir. O'zbek pedagog-olimlari (J.G'. Yo'ldoshev, R.H. Jo'rayev va boshqalar) mantiqiy fikrlashni ta'lim jarayonida mustaqil bilim olishning asosiy omili sifatida baholaydilar.

Jahon olimlaridan J. Dewey mantiqiy fikrlashni muammoli vaziyatni anglash va uni hal etishga qaratilgan ongli jarayon sifatida talqin qiladi. Bloom taksonomiyasida ham tahlil, sintez va baholash yuqori darajadagi tafakkur ko'nikmalari sifatida e'tirof etilgan bo'lib, ular bevosita speaking faoliyati jarayonida shakllanadi.

Mantiqiy fikrlash tushunchasining nazariy asoslari

Mantiqiy fikrlash tushunchasi pedagogika, psixologiya va falsafa fanlarida keng o'rganilgan bo'lib, u shaxsning bilish faoliyatida markaziy o'rin egallaydi.

Mantiqiy fikrlash – bu hodisa va jarayonlar o'rtasidagi bog'lanishlarni aniqlash, dalillarni solishtirish, umumlashtirish va asoslangan xulosa chiqarish qobiliyatidir.

Mantiqiy fikrlash — bu inson tafakkurining muayyan qoidalar va qonuniyatlar asosida kechadigan shakli bo'lib, u tushunchalar, hukmlar va xulosalar orqali ifodalanadi. Ushbu fikrlash turi izchillik, asoslanganlik va mantiqiy bog'liqlik bilan tavsiflanadi. Mantiqiy fikrlash jarayonida shaxs faktlarni tahlil qiladi, ularni taqqoslaydi, umumlashtiradi va muayyan xulosalarga keladi.

O'zbek pedagog-olimlari J.G'. Yo'ldoshev va R.H. Jo'rayev mantiqiy fikrlashni ta'lim jarayonida mustaqil bilim olish va ijodiy faoliyatning poydevori sifatida baholaydilar. Ularning fikricha, mantiqiy fikrlash rivojlangan shaxs yangi bilimlarni tezroq o'zlashtiradi va ularni amaliyotda samarali qo'llay oladi.

Jahon ilmiy adabiyotlarida esa mantiqiy fikrlash J. Dewey, J. Piaget, L. Vygotsky kabi olimlar tomonidan muammoli va ijtimoiy jarayon sifatida talqin qilinadi. Dewey mantiqiy fikrlashni muammoni anglash, gipoteza ilgari surish, uni tekshirish va xulosa chiqarishdan iborat izchil jarayon deb hisoblaydi.

Mantiqiy fikrlashning falsafiy asoslari

Falsafada mantiqiy fikrlash bilish nazariyasining muhim tarkibiy qismi sifatida qoraladi. Aristotel mantiqiy tafakkurning asoschisi sifatida sillogizm nazariyasini ilgari surgan bo'lib,

u xulosa chiqarishning qat'iy qoidalarini belgilab bergan. Keyingi davrlarda mantiq falsafiy tafakkur vositasi sifatida rivojlanib, ratsional bilishning poydevori sifatida e'tirof etildi.

Psixologik yondashuvda mantiqiy fikrlash

Psixologiya fanida mantiqiy fikrlash insonning kognitiv faoliyati bilan chambarchas bog'liq holda o'rganiladi. U tafakkurning yuqori shakli bo'lib, xotira, diqqat va idrok jarayonlari bilan uzviy aloqada rivojlanadi. Psixologik tadqiqotlar mantiqiy fikrlashning bosqichma-bosqich shakllanishini va yosh xususiyatlariga bog'liqligini ko'rsatadi.

Pedagogik nuqtayi nazardan mantiqiy fikrlash

Pedagogikada mantiqiy fikrlashni rivojlantirish ta'lim jarayonining muhim vazifalaridan biri hisoblanadi. Ta'lim jarayonida muammoli vaziyatlar, mantiqiy masalalar va tahliliy topshiriqlar orqali o'quvchilarning mantiqiy fikrlash ko'nikmalari shakllantiriladi. Bu esa bilimlarning chuqur va ongli o'zlashtirilishiga xizmat qiladi.

Mantiqiy fikrlashning tuzilmasi va shakllari

Mantiqiy fikrlashning asosiy tarkibiy elementlariga quyidagilar kiradi:

- **Tahlil** — obyekt yoki hodisani qismlarga ajratib o'rganish;
- **Sintez** — alohida qismlarni yagona tizimga birlashtirish;
- **Taqqoslash** — obyektlar o'rtasidagi o'xshash va farqli jihatlarni aniqlash;
- **Umumlashtirish** — umumiy belgilar asosida xulosa chiqarish.

Mantiqiy fikrlash tushunchasining nazariy asoslarini o'rganish shaxsning intellektual rivojlanishini ta'minlashda muhim ahamiyatga ega. Falsafiy, psixologik va pedagogik yondashuvlar mantiqiy fikrlashning ko'p qirrali hodisa ekanini ko'rsatadi. Uni rivojlantirish ta'lim samaradorligini oshirishga va shaxsning mustaqil fikrlash qobiliyatini shakllantirishga xizmat qiladi.

Mantiqiy fikrlash va chet tilini o'rganish o'rtasidagi uzviy bog'liqlik

Chet tilini o'rganish jarayoni murakkab kognitiv faoliyat bo'lib, unda xotira, tafakkur, diqqat va nutq faoliyati o'zaro chambarchas bog'langan. Ingliz tilini o'rganishda o'quvchi yangi leksik birliklarni o'zlashtiradi, grammatik tuzilmalarni tahlil qiladi va ularni nutqda mantiqiy izchillikda qo'llashga harakat qiladi.

Bloom taksonomiyasiga ko'ra, bilim, tushunish va qo'llash quyi darajadagi tafakkur ko'nikmalari bo'lsa, tahlil, sintez va baholash yuqori darajadagi mantiqiy fikrlashni talab etadi. Aynan speaking mashg'ulotlari jarayonida o'quvchilar ushbu yuqori darajadagi tafakkur amallarini faol qo'llash imkoniyatiga ega bo'ladilar.

Interaktiv gapirish mashg'ulotlarining pedagogik mohiyati

Interaktiv gapirish mashg'ulotlari o'qitish jarayonida o'quvchilar o'rtasidagi faol muloqot, hamkorlik va fikr almashinuvini ta'minlashga qaratilgan. Bunday mashg'ulotlarda o'qituvchi axborot beruvchi emas, balki yo'naltiruvchi, maslahat beruvchi va fasilitator rolini bajaradi.

H. Brown va J. Harmerlarning ta'kidlashicha, interaktiv speaking darslari o'quvchilarning til birliklarini ongli va mantiqiy tarzda qo'llashiga, nutqiy

kompetensiyaning barcha komponentlarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Interaktiv yondashuv o'quvchini passiv tinglovchidan faol ishtirokchiga aylantiradi.

Interaktiv gapirish mashg'ulotlari orqali mantiqiy fikrlashni rivojlantirish usullari

Quyidagi interaktiv usullar mantiqiy fikrlashni rivojlantirishda ayniqsa samarali hisoblanadi:

1. **Bahs-munozaralar (Debates).** Bahs-munozaralar o'quvchilardan dalillar keltirish, qarama-qarshi fikrlarni tahlil qilish va o'z pozitsiyasini himoya qilishni talab etadi. Bu esa sabab-oqibatli va tanqidiy fikrlashni rivojlantiradi.

2. **Muammoli vaziyatlar va savollar.** Muammoli savollar asosida tashkil etilgan speaking mashg'ulotlari o'quvchilarning analitik tafakkurini faollashtiradi. "Nima uchun?", "Qanday qilib?" kabi savollar mantiqiy tahlilni talab etadi.

3. **Rolli o'yinlar.** Rolli o'yinlar real hayotiy vaziyatlarni modellashtirish orqali o'quvchilarning mantiqiy qaror qabul qilish va moslashuvchan fikrlash ko'nikmalarini rivojlantiradi.

4. **Juftlik va guruhli ishlar.** Guruhli ishlar o'quvchilarning hamkorlikda fikrlashi, o'z nuqtayi nazarini asoslab berishi va boshqalar fikrini tahlil qilishiga imkon yaratadi.

O'zbekistonlik tadqiqotchilar (N.A. Muslimov, D. Ro'ziyeva) ham interaktiv metodlar o'quvchilarning tafakkur faolligini oshirib, ularni mustaqil va mantiqiy fikrlashga undashini ta'kidlaydilar.

Xorijiy tajriba va ilmiy yondashuvlar tahlili

Xorijiy ta'lim tizimlarida interaktiv speaking mashg'ulotlari kommunikativ yondashuv va konstruktivistik ta'lim nazariyasiga asoslanadi. Richards va Rodgers interaktiv metodlar til o'rganishda tabiiy muloqot muhitini yaratishini ta'kidlaydilar.

Interaktiv speaking mashg'ulotlarini samarali tashkil etish shartlari

Interaktiv gapirish mashg'ulotlari samaradorligi quyidagi omillarga bog'liq: – o'quvchilarning til darajasi va psixologik xususiyatlarini hisobga olish; – muammoli va hayotiy mavzularni tanlash; – baholashda jarayon va natijani uyg'unlashtirish; – ijobiy va qo'llab-quvvatlovchi muhit yaratish.

Xulosa qilib aytganda, ingliz tilini o'rganuvchilarning mantiqiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirishda interaktiv gapirish mashg'ulotlari muhim pedagogik ahamiyatga ega. Bunday mashg'ulotlar o'quvchilarning faolligini oshiradi, ularni mustaqil fikr yuritishga, tahlil qilishga va muloqot jarayonida o'z pozitsiyasini himoya qilishga o'rgatadi. O'zbek va jahon olimlarining ilmiy qarashlari shuni ko'rsatadiki, interaktiv speaking faoliyati til o'rganish jarayonini samarali va mazmunli tashkil etishning muhim omili hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Yo'ldoshev J.G., Jo'rayev R.H. Ta'lim jarayonida pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: O'qituvchi, 2010.

2. Muslimov N.A. Kasbiy ta'lim metodikasi. – Toshkent: Fan, 2014.

3. Ro'ziyeva D. Interaktiv ta'lim metodlari. – Toshkent: Innovatsiya, 2018.
4. Dewey, J. How We Think. New York: D.C. Heath & Co., 1933.
5. Bloom, B.S. Taxonomy of Educational Objectives. New York: Longman, 1956.
6. Brown, H.D. Teaching by Principles: An Interactive Approach to Language Pedagogy. New York: Pearson Education, 2007.
7. Harmer, J. How to Teach English. London: Longman, 2007.
8. Richards, J.C., Rodgers, T.S. Approaches and Methods in Language Teaching. Cambridge: Cambridge University Press, 2014.
9. Aristotel. Mantiq asarlari. — Toshkent: Fan, 2008.
10. Piaget J. The Psychology of Intelligence. — London: Routledge, 2001.
11. Rubinshteyn S.L. Umumiy psixologiya asoslari. — Moskva, 1999.
12. Davletshin M. Pedagogik psixologiya. — Toshkent: O'qituvchi, 2015.